

Lapsiasiavaltuutetun lausunto hallituksen esitysluonnoksesta laiksi lasten kanssa työskentelevien rikostaustan selvittämisestä annetun lain 2 ja 3 §:n muuttamisesta

Viite: VN/6433/2019

Lapsiasiavaltuutetun tehtävänä on arvioida ja edistää lapsen oikeuksien toteutumista. Työn perustana on YK:n lapsen oikeuksien yleissopimus (SopS 59 ja 60/1991, LOS), joka on lailla voimaan saatettu ihmisoikeussopimus. Sopimus koskee kaikkia alle 18-vuotiaita. Lapsiasiavaltuutettu arvioi hallituksen esitysluonnosta yleissopimuksen näkökulmasta.

Hallituksen esitysluonnoksen keskeinen sisältö

Esityksessä ehdotetaan muutettavaksi lasten kanssa työskentelevien rikostaustan selvittämisestä annettua lakia. Muutoksilla pyritään edistämään työntajien mahdollisuuksia selvittää työnhakijoiden rikostaustaa myös lyhytaikaisissa, enintään kolme kuukautta kestävässä, työ- ja virkasuhteissa.

Lapsiasiavaltuutetun kannanotot

Lapsiasiavaltuutettu katsoo, että ehdotus laajentaa työnantajan oikeutta selvittää työnhakijoiden rikostausta myös enintään kolme kuukautta kestävässä työsuhteissa, edistää lapsen oikeutta suojeluun kaikenlaiselta kaltoin kohtelulta ja väkivallalta.

YK:n lapsen oikeuksia koskevan yleissopimuksen 19 artiklan mukaisesti sopimusvaltio on sitoutunut ryhtymään kaikkiin asianmukaisiin lainsäädännöllisiin, hallinnollisiin, sosiaaliin ja koulutuksellisiin toimiin suojellakseen lasta kaikenlaiselta ruumiilliselta ja henkiseltä väkivallalta, vahingoittamiselta ja pahoinpitelyltä, laiminlyönniltä tai välinpitämättömältä tai huonolta kohtelulta tai hyväksikäytöltä, mukaan lukien seksuaalinen hyväksikäyttö, silloin kun hän on vanhempansa, muun laillisen huoltajansa tai kenen tahansa muun hoidossa. Yleissopimuksen 34 artiklassa sopimusvaltio on sitoutunut suojelemaan lasta kaikilta seksuaalisen riiston ja hyväksikäytön muodoilta ja ryhtymään kaikkiin tarkoituksenmukaisiin kansallisiin sekä kahden- ja monenvälisiin toimenpiteisiin tällaisen toiminnan eri muotojen estämiseksi. Lisäksi yleissopimuksen 3 artiklassa, jonka mukaan lapsen edun on oltava

ensisijainen kaikissa lapsia koskevissa toimissa (1. kohta), sopimusvaltio on myös sitoutunut takaamaan lapsen hyvinvoinnille välttämättömän suojelun ja hoidon kaikissa olosuhteissa ja ryhtyy tähän pyrkiessään kaikkiin tarpeellisiin lainsäädäntö- ja hallintotoimiin (2. kohta). Valtion on varmistettava, että lasten huolenpidosta ja suojelusta vastaavat laitokset ja palvelut noudattavat toimivaltaisten viranomaisten antamia määräyksiä, jotka koskevat erityisesti turvallisuutta, terveyttä, henkilökunnan määrää ja soveltuvuutta sekä henkilökunnan riittävää valvontaa (3. kohta).

Hallituksen esitysluonnos sisältää tilaston (s. 11-12), jonka perusteella voidaan todeta, että rikosrekisteriotteen pyytäminen on osoittautunut tarpeelliseksi. Vaikka vain pienessä osassa pyydettyjä otteita on merkintöjä (71 kpl, kun otteita pyydettiin 74 857 vuonna 2019), tilasto osoittaa, että rikostaustan omaavia henkilöitä pyrkii työskentelemään lasten pariin. Rikostaustan tarkistamisella on voitu siten estää myös rikostaustaisten henkilöiden pääsy näihin tehtäviin. Tilastojen valossa näyttäisi myös siltä, että otteen pyytäminen on todettu tarpeelliseksi myös vapaaehtoistoiminnassa. Vuodesta 2014 alkaen voimassa olleen vapaaehtoisten lasten kanssa työskentelevien rikostaustan tarkistamista koskevan lain (148/2014) nojalla on rikostaustaa tarkistettu huomattavasti vähemmän kuin alun perin arvioitiin¹, mutta esimerkiksi vuonna 2019 otteita pyydettiin n. 8400 ja määrät ovat olleet kasvussa.²

Käsillä olevassa hallituksen esityksessä vaikutusarvioinnit keskittyvät taloudellisiin vaikutuksiin sekä otteen pyytämisestä aiheutuvaan lisätyön määrään Oikeusrekisterikeskuksessa ja työntantajille. Sinänsä ehdotuksen tavoitteena on edistää lasten suojelua hyväksikäytöltä, mutta varsinaisesti lapsiin kohdistuneita vaikutuksia ei ole pohdittu. Esitysluonnosta olisi tärkeää täydentää tältä osin.

Lapsiasiavaltuutettu pitää myönteisenä, nyt käsillä olevan ehdotuksen lisäksi, että lain soveltamisalaa on vuosien varrella tarkistettu aiemminkin. Lisäksi laki lasten kanssa toimivien vapaaehtoisten rikostaustan selvittämisestä (148/2014) on ollut edistysaskel lasten suojelemiseksi. Edelleen kuitenkin lainsäädäntöön jää puutteita. Lapsiasiavaltuutettu on useissa yhteyksissä, viimeksi vuonna 2018 eduskunnalle annetussa kertomuksessaan, esittänyt muun muassa, että otteen pyytämisen tulisi olla mahdollista myös työsuhteen aikana.

¹ HE 149/2013 vp, s. 16-18.

² Verkossa <https://www.oikeusrekisterikeskus.fi/fi/index/tietopalvelu/tilastotjaavoindata/rikosrekisteriotteet.html>

Myöskään lasten kanssa toimivat yksityiset ammatinharjoittajat eivät käsittääksemme ole kaikilta osin tämän lainsäädännön piirissä.³

Hallituksen esitysluonnoksessa ei valitettavasti ole millään tavoin perusteltu, miksi lainsäädännössä edelleen olevia aukkoja ei ole otettu nyt huomioon. Myöskään otteen maksullisuutta ei hallituksen esitysluonnoksessa ole käsitelty, vaikka se koettiin ainakin osin ongelmalliseksi jo työ- ja elinkeinoministeriön vuonna 2013 teettämässä tutkimuksessa lain toimivuudesta ja kehittämistarpeista.⁴ Otteen maksullisuudella voi olla merkitystä, kun lyhytaikaisissa työsuhteissa työskentelevien rikostaustan selvittämistä ei nyt säädetä pakolliseksi. Esitysluonnoksessa ei perustella tarkemmin sitä, miksi rikostaustan selvittämistä lyhytaikaisissa työsuhteissa ei säädetä pakolliseksi.

Lapsiasiavaltuutettu katsoo, että edellä mainittuja sekä mahdollisia muita puutteita lainsäädännössä tulisi tarkastella lähitulevaisuudessa. Sinänsä otteen pyytämisen vapaaehtoisuus lyhytaikaisissa työsuhteissa ei välttämättä ole ongelmallista, mutta sen vaikutusta lain tavoitteiden toteutumisen kannalta on syytä seurata. Ylipäätään nyt tehtävän muutoksen vaikutuksia tulee seurata erityisesti lasten oikeuksien toteutumisen näkökulmasta. Lain⁵ toimeenpanon arviointi ja kehittäminen tulisi ottaa huomioon myös hallituksen esitysluonnoksessakin mainitun lasten suojelemisesta seksuaalista riistoa ja seksuaalista hyväksikäyttöä vastaan tehdyn Euroopan neuvoston yleissopimuksen (ns. Lanzaroten sopimus, SopS 88/2011) toimeenpanosuunnitelmassa, jonka laatimista varten sosiaali- ja terveysministeriö on kuluvana syksynä nimittänyt työryhmän. Toimeenpanosuunnitelman on tarkoitus valmistua vuoden 2021 aikana.

Samaan aikaan on kuitenkin pidettävä selkeänä mielessä se, että rikostaustan tarkistaminen on vain osa lasten suojelua kaikenlaiselta kaltoinkohtelulta. Erilaiset toimintaa koskevat järjestelyt ja ohjeistukset, sekä toimintamallit epäkohtien havaitsemiseksi, niistä ilmoittamiseksi ja puuttumiseksi, parantavat myös lasten turvallisuutta. Lasten turvataitokasvatusta tulee antaa kaikenikäisille lapsille. On myös huolehdittava siitä, että lasten

³ Merike Helander: YK:n lapsen oikeuksien yleissopimus kansallisessa lainsäädännössä, s. 160. Teoksessa Lapsiasiavaltuutetun kertomus eduskunnalle 2018, s. 129-207.

⁴ Tutkimus lasten kanssa työskentelevien rikostaustan selvittämismenettelyä koskevan lainsäädännön toimivuudesta ja kehittämistarpeista. Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisuja 28/2013.

⁵ Vastaavasti myös laki lasten kanssa toimivien vapaaehtoisten rikostaustan selvittämisestä (148/2014) on otettava huomioon.

käytettävissä on helposti saavutettavia ja turvallisia keinoja tuoda esiin heitä uhkaavia tai heihin kohdistuneita epäasiallisia tilanteita.

Jyväskylässä 16.11.2020

Elina Pekkarinen
Lapsiasiavaltuutettu

Merike Helander
Lakimies

Lausunto on jätetty lausuntopalvelu.fi:n kautta